

«М.А. Гендельманның 110 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары – 19» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 19», посвященной 110 - летию М.А. Гендельмана» - 2023.- Т.І, Ч.ІІ.- Б.139-142.

ӘОЖ 619:357.223.(574.5)(045)

ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚТАРЫНДА ЖЫЛҚЫНЫҢ САЛЬМОНЕЛЛЕЗДІК ІШ ТАСТАУЫ БОЙЫНША АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

*Муратов Р.Б., 2 курс магистранты, Мұханбетқалиев Е.Е.,
в.з.к., қауымдастырылған профессор
С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті,
Астана қ.*

Аннотация

Мал басын қалпына келтіру, табын жылқы шаруашылығының өнімділігін арттыру және жоғары сапалы өнімдерді алу басқа факторлармен қатар ветеринариялық профилактикалық іс-шаралардың тиімділігіне, оның ішінде жұқпалы аурулармен күресуге де байланысты.

Сальмонеллездік іш тастау елдің жылқы шаруашылығына айтарлықтай экономикалық зиян келтіретін жылқылардың кең таралған жұқпалы ауруларының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасында жылқы шаруашылығы тарихи қалыптасқан жағдайларға байланысты мал шаруашылығының маңызды саласы болып табылады. Қазіргі уақытта жылқы саны бойынша республикаТМД-да алғашқы орындардың бірін алады. Республиканың экономикалық дамуының маңызды шараларының бірі және негізгі бағыты ғылыми зерттеулердің тиімділігін арттыру, ғылым жетістіктерін өндіріске енгізу мерзімдерін қысқарту болып табылады.

Республикада биелердің сальмонеллездік іш тастауының арнайы алдын алудың тиімді және экономикалық негізделген тәсілін әзірлеу ветеринария ғылымы мен практикасының өзекті проблемасы болып қала береді.

Кілт сөздер: сальмонеллез, індеттік жағдай, іш тастау, *Salmonella equi*.

Жылқылардың сальмонеллездік іш тастауының пайда болуы, таралуы және барысы жануарлардың иммунологиялық реактивтілігінің жағдайына байланысты, өйткені табынды жылқы шаруашылығында буаз биелер қоршаған орта факторларына өте тәуелді. Экономикалық залал аналық бездердің репродуктивті қабілетінің жоғалуынан, төлдердің жетіспеуінен, бие өнімділігінің төмендеуінен тұрады[1].

Ең жиі кездесетін клиникалық көріністер-диарея, температураның жоғарылауы, ауырсыну және лейкопения. Ауру бактериялардың нәжістен шығарылуымен расталады, ал емдеу және болжам аурудың клиникалық түріне байланысты. Жылқы сальмонеллезінің алдын-алу қоршаған ортада көптеген инфекция көздерінің болуына байланысты қиын. Алайда, ауру болған жағдайда инфекцияның басқа жылқыларға таралуын жұқтырған жануарды оқшаулау және жұқтырған ортаны дезинфекциялау арқылы болдырмауға болады[2].

Салмонелла бактерияларының шығарылуына және жасырын жұқтырған жылқыларда аурудың клиникалық түрінің дамуына ықпал ететін факторлар (стресс, азықтану мінез-құлқының өзгеруі, антибиотикотерапия, хирургиялық процедуралар) клиникаға жатқызылған жануарларда жиі кездеседі, сондықтан оларды басқа жануарлар мен адамдар үшін инфекцияның ықтимал көзі ретінде қарау керек[3].

Іш тастаулар жаппай болуы мүмкін, табында 80% - ға дейін биелер түсік тастайды. Сальмонеллезбен ауыратын биелерденәлсіз төлдералынуы мүмкін, оларда ауру бактериемиямен, ауыр токсикозмен, сарқылумен бірге жүреді де, кейін өлімге әкеледі. Республикадағы аурудың эпизоотологиясы бойынша алғашқы мәліметтер 1940 және 1950 жылдары жарық көрді, оның нәтижесінде Қазақ КСР-де биелер арасында инфекциялық түсіктер өткен ғасырдың 30-жылдарының басынан бастап тіркелді. Әр жылдары бие іш тастаулары 6 – 30% - ға жеткен, оның 50% - дан астамы сальмонеллез этиологиясына жатады. 1970 және 1971 жылдары республика шаруашылықтарында сальмонеллез этиологиясының жаппай түсіктері тіркелді: Алматы облысының Еңбекші-қазақ ауданында түсіктер аналық биттердің 44%-ында, Нарынқол ауданында – 20-40% – ында; Шелек ауданында-аналық биелердің 30% – ында; Талдықорған облысының Ақсу ауданында-43% - ында; Қапал және Қаратал аудандарында іш тастаулар аналық биелердің 44% - ында сальмонеллездік іш тастау тіркелді. 1969-1974 жылдары іш тастаулар Шығыс Қазақстан (шамамен 40 %), Жамбыл (20 %), Қызылорда (25% дейін) облыстарының шаруашылықтарында байқалды. 1981 жылы Маңғыстау облысының шаруашылықтарында 1000 биенің 384-і (38, 4%) іш тастаған. 1985 жылдың желтоқсан айында Атырау облысында 260 биенің 155-і (59,5%) іш тастаған[4,5,6,7].

Материалдар мен әдістер. Биелердің сальмонеллездік іш тастауы бойынша індеттік жағдайды зерделеу кезінде Жамбыл облысының (Жуалы ауданы «Ертай» ш/қ, Байзақ ауданы «Бектөбе» ш/қ) індеттік деректер пайдаланылды және зерттелді.

Жамбыл облысында биелердің сальмонеллездік іш тастауының индеттік процесінің сипатын бағалау мақсатында, Жуалы ауданы аумағының мысалында эпизоотиялық қолайсыздық деңгейін, индеттің қайталану процесінің ұзақтығы, сипаты мен кезеңдері, және таралу сипатын анықтау, индетке қарсы алдын алу шаралары жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері. Эпизоотологиялық мониторингтің деректері бойынша Қазақстан Республикасының аумағында биелердің сальмонеллезді іш тастауы жаппай таралған, ауру республиканың жылқы шаруашылығымен айналысатын барлық облыстарда тіркеледі. Қазіргі уақытта республика шаруашылықтарында биелердің шамамен 20-30% жыл сайын төл бермейді. Құлындарды жеткіліксіз қабылдау факторларының бірі-жылқы шаруашылықтарына үлкен экономикалық зиян келтіретін сальмонеллезді іш тастау. Жуалы ауданының аумағында эпизоотологиялық журналдың мәліметтері бойынша биелердің сальмонеллездік абортты 1951 жылдан бастап тіркеле бастады (Билікөл ауылдық округі). Биелердің сальмонеллездік іш тастауын есепке алу бойынша жинақталған ақпараттың мониторингі Жуалы ауданының бірнеше елді мекендерінде осы аурудың таралуын куәландырады.

1 кесте - «Ертай» ш/қ-ғы мен «Бектөбе» ш/қ-нан алынған қан сынамаларын ИФА арқылы тексеру нәтижесі.

Ш/қ	Алынған сынама саны	Ауру анықталды
«Бектөбе»	10	-
«Ертай»	10	2

Бұл аумақтарда жылқы өсіру негізінен елді мекенге жақын жерде жүзеге асырылады. Бұл жайылымдық жерлердің жетіспеушілігіне және жылқы өсіру базаларын жайластыру бойынша жұмыстардың нашар ұйымдастырылуына байланысты. Табындар үнемі бір-бірімен қиылысады. Агромелиорациялық жұмыстардың тоқтатылуына байланысты аталған қатпарлар аумақтарында шабындық жерлердің тапшылығы байқалады. Кеңес Одағы кезінде өңделген және өсірілген шабындық жерлер жарамсыз болып қалды.

2 кесте - «Ертай» ш/қ-да соңғы 5 жыл ішінде алынған төл көрсеткіші.

Мерзімі	Мал басы	Іш тастаулар	Алынған төл саны

2018 ж	120	4	64 (53,3%)
2019 ж	112	2	40 (35,7%)
2020 ж	103	-	56 (54,4%)
2021 ж	85	6	35 (41,2%)
2022 ж	122	2	66 (54,1%)

Биелерде іш тастаудың алдын алу үшін, шаруашылыққа келесі нұсқаулар берілді:

- буаз биелерді зоогигиеналық және зоотехникалық талаптарға сәйкес жағдайларда ұстау;
- қоралық кезеңде оларға сапалы шөп пен концентраттардың жеткілікті мөлшерін беру;
- минералды заттар мен витаминдермен рационды теңгеру;
- жүйелі түрде моцион ұйымдастыру қажет.

Инфекцияның қоздырғышының шаруашылыққа енуіне жол бермеу үшін:

- барлық келген жылқыларға карантин қойылады;
- оның барысында мұқият клиникалық тексеру жүргізу;
- биелерді гинекологиялық тексеруден өткізіп, содан кейін құлындауға дейін бөлек топта ұстау;
- табында сальмонеллез этиологиясы бар биелерде іш тастаулар пайда болған кезде оларды дереу оқшаулап және емдеу, ал қалғандарын вакцинациялау.

Қораларды, жылқыларға күтім жасайтын заттарды және жабдықтарды бір мезгілде дезинфекциялай отырып, мұқият механикалық тазалау және дезинфекциялау жүргізіледі. Ағымдағы дезинфекция үшін құрамында 3% белсенді хлор немесе 3% креолин эмульсиясы бар ағартқыштың тазартылған ерітіндісі қолданылады.

Тұрақты жасушалық және гуморальдық иммунитетті қалыптастыру үшін биелерді міндетті түрде вакцинациялау қажет. Вакцинаны қолдану вакцинацияланған жылқылардың 90-95% сальмонеллездік іш тастаудан қорғайды, құлындардың шығуын 15-20% - ға арттырады.

Биенің сальмонеллезді іш тастауының спецификалық алдын алу мақсатында ассоциацияланған инактивтендірілген отандық «Salmonella abortus-equi E-841», және ресейлік БН-12вакцинасы қолданылды. 03.2022 ж тәжірибе ретінде үш топ биелер құрылды, екі топ вакцинацияланды, ал үшінші топ салыстырмалы бақылаушы топ болды.

3 кесте- «Ертай» ш/қ-да 2023 жылғы төл шығару көрсеткіші.

Вакцина атауы	Мал басы	Төл алынды
БН-12	20	16(80%)
Salmonella abortus-equi E-841	20	17(85%)
Бақылау тобы	20	11(55%)

Қорытынды. Отандық және ресейлік вакциналардың әсерінде айтарлықтай ерекшеліктері жоқ. Буаз биелерді уақытылы вакцинациялау төл алу көрсеткішін 30-35%-ға арттыратына көз жеткіздік. Қазіргі уақытта профилактикалық вакцинациялау тек жылқы иелерінің күшімен жүзеге асырылады. Жыл сайын иммундеумен 1-2 мың бас жылқы қамтылады. Вакцинацияның бұл деңгейі жылқыларда сальмонеллездің қайта пайда болуынан және таралуынан қорғауды қамтамасыз ете алмайды. Осылайша, республикада сальмонеллезді іш тастау бойынша індеттік жағдай қауырт күйінде қалып отыр. Сондықтан сальмонеллез abortына жоспарлы диагностикалық зерттеулерді кеңейту керек. Қолайсыз, қауіп төндіретін және сауықтыру пункттерінде сальмонеллезге қарсы алдын алу іс-шараларының жоспарларын әзірлеу және іске асыру қажет.

Әдебиеттер тізімі

1 Гулюкин, М. И. Профилактика массовых инфекционных болезней лошадей в табунном коневодстве [Текст]/ М. И. Гулюкин, К. П. Юров // Ветеринария и кормление. – 2004. – № 4. – С. 22-24.

2 Majhut, M., Brkljača Bottegaro, N., Habuš, J., Štritof, Z., Lučić, K. Equine salmonellosis | [Salmonelozakonja], [Text]/ Veterinarska Stanica. -2019.- №50(1). -P. 55-62.

3 Неустроев, М. П. Инфекционные болезни лошадей [Текст]/ Проблемы развития сельского хозяйства в условиях вечной мерзлоты: сб. материалов научной экспедиции. – Новосибирск. - 1993. – Т.2. – С. 188-192.

4 Неустроев, М. П. Новые средства и методы профилактики инфекционных болезней лошадей табунного содержания [Текст]/ М. П. Неустроев, К. П. Юров // Доклад РАСХН. – 2006. – № 1 – С. 54-56.

5 Юров К.П. Некоторые итоги работы лаборатории вирусологии ВИЭВ [Текст]/ Ветеринария и кормление. – 2014. – № 5. – С. 60.

6 Н. П. Тарабукина, А. А. Баишев, М. П. Неустроев, С. Г. Петрова. Санация объектов внешней среды при инфекционных болезнях лошадей [Текст]/ Болезни лошадей: диагностика, профилактика, лечение: материалы науч.-практ. Конф. По болезням лошадей. – М., 2004. – С.4-6.

7 Султанов А.А., Мусаева А.К., Егорова Н.Н., Досанова А.К. Диагностика и профилактика сальмонеллезного аборта кобыл [Текст]/ Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 12-10. – С. 1883-1887.